

حجرتوں کا دوسرا دور

پروفیسر شمس العلماء انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامعہ علوم انسانی

گشایش مجلس علمی و تحقیقی درباره رشیدالدین فضل الله همدانی

در این عکس آقایان دکتر مجید رهنا و وزیر علوم و آموزش عالی و دکتر علینقی عالیخانی رئیس دانشگاه تهران و شجاع الدین شفا معاون وزارت دربار و رئیس کتابخانه پهلوی و آقای دکتر نصر رئیس دانشکده ادبیات و جمعی از استادان دانشگاه تهران دیده میشوند.

بزرگداشت تاریخ و فرهنگ ایران

آبان ماه امسال ، ماه بزرگداشت تاریخ و فرهنگ ایران بود و این امر مهم با تکفل وزارت فرهنگ و هنر ، وزارت علوم و آموزش عالی و دانشگاه تهران بنحوی جالب برگزار شد ، وزارت علوم و آموزش عالی با همکاری دانشگاه تهران بمناسبت ششصد و پنجاهمین سال درگذشت خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی مورخ و طبیب نامدار در سده های هفتم و هشتم هجری کنگره ای علمی و تحقیقی دائر نموده و وزارت فرهنگ و هنر دومین کنگره تاریخ و فرهنگ ایران را^۱ برگزار کرد. و ما در اینجا خلاصه آنچه را که در این دو کنگره گذشته است ذکر میکنم :

۱- نخستین کنگره تاریخ ، در آبان ماه ۱۳۴۷ تشکیل گردید.

« ۱ »

کنگره علمی و تحقیقی درباره خواجه رشیدالدین فضل الله

مجلس علمی و تحقیقی درباره احوال و آثار و افکار خواجه رشیدالدین فضل الله با شرکت آقای مجید رهنما وزیر علوم و آموزش عالی، آقای عالیخانی رئیس دانشگاه و جمعی از محققان و دانشمندان برجسته ایرانی و خارجی در ساعت ده صبح روز دوشنبه دوازدهم آبانماه در تالار ابن سینای دانشکده پزشکی تشکیل گردید.

ابتدا سلام شاهنشاهی نواخته شد سپس پیام شاهنشاه آریامهر توسط آقای شجاعالدین شفا معاون وزارت دربار شاهنشاهی بشرحی که در آغاز مجله درج گردیده قرائت شد.

پس از پایان قرائت پیام شاهنشاه آریامهر جناب آقای علینقی رئیس دانشگاه ضمن بیاناتی اظهار داشتند:

بسیار خوشوقتم که از طرف خود و همکاران دانشگاهی بحضور سروران ارجمند بخصوص میهمانان خارجی دانشگاه خیر مقدم عرض نمایم. امیدوارم اجتماع دانشمندان ایران شناس بمنظور گرامی داشتن خاطره رشیدالدین فضل الله همدانی همراه باموفقیت باشد و نظریه هائی که بین دانشمندان ایرانی و خارجی درباره مسائل مختلف ایران شناسی انجام خواهد شد از هر جهت سودمند تشخیص داده بشود.

آنگاه جناب آقای مجید رهنما وزیر علوم و آموزش عالی بیانات مبسوطی پیرامون آثار و تحقیقاتی که رشیدالدین فضل الله همدانی در زمینه های مختلف علمی انجام داده ایراد کردند.

سپس آقای سیدحسین نصر رئیس دانشکده ادبیات و علوم انسانی اظهار داشتند .

بزرگداشت متفکران و دانشمندان گذشته نه تنها از لحاظ روشن ساختن تاریخ يك ملت ارزشمند است بلکه نشانه حیات واقعی يك فرهنگ زنده و روشن سازنده جهت آن فرهنگ در آینده است. گذشته يك ملت مرده نیست بلکه در هر نسل و در هر لحظه از حیات آن فرهنگ آن گذشته حیاتی نوین مییابد و با تفسیر و تأویلی که هر نسل از آن گذشته میکند بزندگان آن نسل معنی میبخشد. پس از مطالب دیگری که آقای نصر در پیرامون دورنمای شخصیت علمی و فرهنگی رشیدالدین فضل الله بیان داشتند پیامهایی که از مراکز مختلف علمی بمناسبت تشکیل این کنگره فرستاده بودند قرائت گردید. در این مجمع علمی نه ایران شناس از کشورهای خارج و هفده دانشمند ایرانی شرکت کردند و بیست و پنج مقاله علمی خوانده شد :

نام شرکت کنندگان و سخنرانان

- ۱- اشیولر - برتولد
- ۲- افشار - ایرج یزد و رشیدالدین
- ۳- باستانی پاریزی - محمد ابراهیم دربارۀ داستانهای جامع التواریخ
- ۴- بویلجان اهمیت تاریخ رشیدالدین در تحقیقات مربوط بمغول
- ۵- بیانی - شیرین بررسی اوضاع اجتماعی ایران از خلال جامع التواریخ
- ۶- توران - عثمان رشیدالدین فضل الله و تاریخ ملل ترک
- ۷- حبیبی - عبدالحی روزگار و آثار و شخصیت نیکوکار رشیدالدین
- ۸- خانلری - پرویز ناتل
- ۹- دانش پژوه - محمد تقی سوانح الافکار رشیدی
- ۱۰- زریاب خوئی - عباس نکاتی دربارۀ رشیدالدین

۱۱- ستوده - حسینقلی عواید و درآمدهای خواجه رشیدالدین و کیفیت مصرف آن

۱۲- سلیم - غلامرضا تعلیم و تربیت در ربع رشیدی

۱۳- شهیدی - جعفر سبک نثر فارسی رشیدالدین

۱۴- طوفان- زکی ولیدی آثار فلسفی و اجتماعی رشیدالدین

۱۵- علی‌زاده - عبدالکریم آثار رشیدالدین در اتحاد جماهیر شوروی

۱۶- فروزانفر- بدیع الزمان بعضی اطلاعات تازه در باره رشیدالدین

۱۷- لوتر- کنت سلجوقنامه و جامع التواریخ

۱۸- محقق - مهدی رشیدالدین در دفاع از غزالی طوسی

۱۹- محیط طباطبائی- محمد سیاست رشیدالدین

۲۰- مرتضوی- منوچهر تبریز در عهد رشیدالدین

۲۱- مشکور- محمدجواد ربع رشیدی

۲۲- مینوی - مجتبی تنکسوق نامه

۲۳- نصر- سیدحسین اهمیت رشیدالدین از لحاظ تاریخ فلسفه و علوم اسلامی

۲۴- نظامی - خالق احمد

۲۵- یان- کارل آشنائی مغرب زمین با رشیدالدین

۲۶- یوسفی- غلامحسین انعکاس اوضاع اجتماعی در آثار رشیدالدین

این کنگره بمدت چهارروز در تهران و تبریز ادامه داشت و پس از مشاوره و تبادل نظر تصمیمات و پیشنهادهای مذکور در زیر مورد تأیید اعضای علمی و تحقیقی مربوط به رشیدالدین فضل‌الله واقع شد :

۱ - پیام شاهنشاه آریامهر از نشانه‌های علاقه‌مندی خاص ذات همایونی به دانشمندان گذشته و لزوم تتبع و تحقیق در احوال ملت ایران و افراد برجسته آن است .

۲- سپاسگزاری اعضای مجلس به وزیر علوم و آموزش عالی به مناسبت قرائت خطابه محققانه و کمک معنوی و مادی و نیز به روسای دانشگاه تهران و تبریز اعلام

شود که توسط دانشکده ادبیات و علوم انسانی و کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران و دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز این کار را عملی کردند.

۳ - پیامهای مؤسسه و تحقیقات و برنامه ریزی علمی و آموزش کشور وابسته به وزارت علوم و آموزش عالی، انجمن آثار ملی، کتابخانه پهلوی، اتحادیه جهانی ایران شناسی، دانشگاه مشهد، دانشگاه تبریز گویای اهمیت کار این مجلس علمی بود.

۴ - اعضای مجلس امیدوارند که مجموعه سخنرانیهای ایراد شده هر چه زودتر چاپ شود و دردسترس علاقه مندان قرار گیرد.

اعضای مجلس به مؤسسات علمی کشور ایران توصیه و یادآوری میکنند که مهمترین نتیجه و واجب ترین کار چاپ انتقادی متون آثار رشیدالدین و تدوین کتاب شناسی کاملی از نسخ خطی و چاپی تألیفات او و کتب مربوط به اوست. بهمین ملاحظه طرحی جداگانه تهیه شد تا مجمعی خاص این کار ارزشمند و بسیار با اهمیت را عملی سازد.

البته مناسب است برای بزرگداشت رشیدالدین از هم اکنون مؤسسات تحقیقاتی دانشگاههای تهران و تبریز با همکاری دانشمندان متخصص انتشار کتابها و مجموعه مقالاتی را آغاز کنند.

۵ - اعضای مجلس پیشنهاد میکنند که در محل ربع رشیدی يك مؤسسه تحقیقاتی وابسته به دانشگاه تبریز ایجاد شود تا هم پهنه ای که حوزه علمی بزرگ عصر خود و بنیاد شده توسط رشیدالدین بوده است محفوظ بماند و هم يك رشته تحقیقات جدید بنام آن دانشی مرد عملی شود. در این محوطه حفریات عملی انجام گیرد و در صورت امکان نقشه ای از آن ترتیب یابد.

۶ - کتابخانه مرکزی دانشگاه تبریز و تالار ایرانشناسی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران و کتابخانه عمومی همدان به نام رشیدالدین فضل اله نامگذاری شود

۷ - سه خیابان در تهران و تبریز و همدان به نام خواجه رشیدالدین فضل اله وزیر موسوم گردید.

۸- دانشگاهها و کتابخانه ملی و سلطنتی و مجلس شورای ملی کوشش نمایند که نسخ نفیس آثار او را که در مجموعه‌ای خصوصی نگاهداری میشود خریداری کنند.

۹- نسخه وقفنامه بسیار مهم او که از تصاریف بی‌امان روزگار مصون مانده است و خط عصر هموست خریداری گردد و فوراً بصورت عکسی زیر نظر مجمع چاپ آثار او به چاپ برسد.

۱۰- تهیه دو نسخه عکس یا میکروفیلم از کلیه نسخ آثار رشیدالدین از اکناف عالم برای دو کتابخانه مناسب تحقیق در تهران و تبریز فراهم شود.

۱۱- شهرداری بایکی از مؤسسات دیگر مجسمه رشیدالدین را تهیه و در یکی از میدانهای شهر تبریز نصب کند.

پیشنهادهای مجلس علمی و تحقیقی مربوط به رشیدالدین فضل‌الله

در باره چاپ و انتشار آثار وی

۱- دانشگاه تهران. تبریز مرکز تحقیقات و برنامه‌ریزی علمی و آموزشی بنیان‌گذار اجرای طرح چاپ آثار موجود رشیدالدین فضل‌الله به زبان فارسی و عربی باشند و در صورت لزوم طرح لازم را جهت اخذ اعتبار به سازمان بر نامه بدهند.

۲- مدیریت این کار به عهده دانشکده ادبیات دانشگاه تهران گذاشته شود و کمیته‌ای به ریاست رئیس آن دانشکده و عضویت نماینده دانشگاه تبریز (دانشکده ادبیات) و آقای مجتبی مینوی بعنوان مدیر علمی و آقای ایرج افشار معاون ایشان این کار را به انجام برسانند.

۳- کتب و آثار رشیدالدین تقسیم بندی شود و کار علمی تصحیح و تنظیم و تعلیقات نسبت به هر کتاب یا بخشهای آن به اشخاص متخصص که توسط کمیته معین میشوند و اگذار گردد و از کسانی که داوطلب باشند نیز استفاده شود.

- ۴- بررسی دقیق نسخ و اینکه کدام نسخه باید مناسط کار گیرد با همکاری مشترک کمیته و افرادی که متصدی کار میشوند انجام گیرد.
  - ۵- مجموعه مقالات این مجلس بانضمام يك کتابشناسی کامل اولین مجلد این مجموعه باشد.
  - ۶- از آن قسمت از آثار رشیدالدین که لازم است چاپ عکسی به عمل آید.
  - ۷- تعیین تقدم و تأخر آثار رشیدالدین برای چاپ برعهده کمیته باشد.
  - ۸- کتابخانه ای خاص آثار رشیدالدین بصورت اصل نسخ باعکس آنها برای کمیته فراهم آید.
  - ۹- این مجموعه به شکل واحدی توسط کمیته چاپ شود و به نسبت اشتراك مؤسسات کتب چاپ شده بین آنها تقسیم گردد.
  - ۱۰- هر يك از مجلدات بانام مصحح آن جلد چاپ شود و کمیته از لحاظ نظارت کلی که دارد موظف باشد که هر يك از مجلدات را مورد رسیدگی قرار دهد تا روش تصحیح و تنظیم يك نواخت باشد.
  - ۱۱- اصول تصحیح متن را کمیته قبلا به اطلاع کسانی که مایل به مشارکت هستند برساند.
  - ۱۲- اعضای این مجلس اطلاعات خود را در باره نسخ موجود آثار رشیدالدین در کتابخانه های مختلف جهان به کمیته اطلاع دهند و نظریات خود را در خصوص چاپ هر کدام مرقوم دارند.
- این پیشنهادات به اتفاق آراء مورد تصویب اعضای مجلس علمی و تحقیقی قرار گرفت.

=۲=

دومین گنگره تاریخ و فرهنگ ایران

این گنگره که مقارن با ایام جشنهای فرهنگ و هنر ترتیب یافت از صبح روز یکشنبه یازدهم آبانماه ۱۳۴۸ در تالار وزارت فرهنگ و هنر با پیام علیاحضرت فرح پهلوی شهبانوی ایران گشایش یافت^۱ پس از پیام علیاحضرت شهبانو که بوسیله جناب آقای پهلید وزیر فرهنگ و هنر قرائت شد بیاناتی نیز درباره اهمیت تاریخ و تدوین آن بوسیله ایشان ایراد گردید :

حضار محترم فرمان مبارک شاهنشاه آریامهر در باره تألیف تاریخ کامل ایران به کتابخانه پهلوی و تشکیل گنگره جهانی ایرانشناسان در تهران و فرمایشات حکیمانه خسرواندر باره اهمیت فرهنگ و لزوم توجه بیشتر به آن دو مجامع بزرگ فرهنگی جهان، همگان را به اهمیت آگاهی عمیق درباره تاریخ و فرهنگ درخشان ملی و استفاده از آنها برای پدید آوردن زندگانی بهتر و سالمتر و سازندگی آینده درخشانتر و نگاهداشت و تقویت همبستگی ملی معطوف داشت.

این توجه در روزگاری حاصل گردید که مسابقه جهانی پیشرفت صنعتی و فنی و اقتصادی اندیشه‌های جهانیان را سخت بخود مشغول ساخته است. وزارت فرهنگ و هنر با الهام از فرمانها و فرمایشات شاهانه فعالیت خود را برای بررسی در تاریخ و فرهنگ ایران توسط دانشمندان ایرانی ازدو سال پیش آغاز نمود.

۱- برای متن پیام علیاحضرت شهبانوی ایران با آغاز مجله رجوع فرمائید .

منظره‌ای از گشایش کنگرهٔ تاریخ و فرهنگ ایران در تالار موزه ایران باستان

پرتال جامع علوم انسانی

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تشکیل مجامعی از کارشناسان مربوط برای پژوهش و سخنرانی و بحث، یکی از راههای مناسب و بلکه ضروری و لازم برای این منظور تشخیص داده شد و مشاوره باتنی چند از دانشمندان این رشته برای تعیین برنامه نخستین مجمع بدان انجامید که نخست موضوع اهمیت تاریخ و پایگاه آن در میان دانشهای دیگر و لزوم پژوهش در آن و همچنین آموزش آن در رده های گوناگون اجتماع از روستائیان تا دانشجویان، در کنگره ای مورد بررسی و بحث قرار گیرد و سپس تاریخ و فرهنگ ایران که از یکدیگر جدائی ندارد دوره به دوره یا بخش به بخش در برنامه های متوالی دیگر مطرح گردد و به این ترتیب تاریخ ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی و فرهنگ ایرانیان از کهن ترین زمان تا به امروز بوسیله خود آنان بهتر و بیشتر شناخته و معرفی شود و همه دانشمندان به سهم خویش امکان شرکت در این خدمت بزرگ ملی و علمی را بیابند.

از اینرو سال گذشته با تناسب خاص و یاپیام شاهنشاه آریامهر همزمان با جشن فرهنگ و هنر نخستین کنگره تاریخ در ایران با شرکت گروهی از دانشمندان کشور در پایتخت تشکیل یافت و سخنرانیها و بررسیها و بحثهای آن بصورت کتابی چاپ و نشر شد.

در این کنگره تاریخ و فرهنگ ایران پیش از هخامنشیان مطرح خواهد بود. و این دوره ای است که مسائل مهم و گوناگون برای پژوهش و بحث، در آن فراوان است و بررسیهای آن بیگمان زمینه را برای بررسی دوره های بعد آماده تر خواهد نمود.

در پایان از دانشمندانی که دعوت وزارت فرهنگ و هنر را پذیرفته و با علاقمندی بسیار در آن شرکت نموده اند تشکر میکنم و کامیابی آنان را در وظیفه ارجمند و خدمت مقدسی که بر عهده گرفته اند آرزو مندم.

و سپس آقای دکتر صادق کیامعاون وزارت فرهنگ و هنر و استاد دانشگاه تهران مطالبی بدین شرح بیان نمودند :

« در تشکیل این مجمع که بمنظور بررسی کامل و همه جانبه در تاریخ و فرهنگ ایران برپا گردیده ، راهنما و الهام بخش ، فرمانها و فرمایشهای شاهنشاه آریامهر بوده است و بس .

« موضوع این کنگرسه « تاریخ و فرهنگ ایران پیش از هخامنشیان » است . امید است که این جلسه و جلسات آینده این مجمع فعالیتهای خود را با موفقیت بانجام رساند و گذشته باشکوه و فرهنگ درخشان ایران آنچنان که مورد نظر شاهنشاه آریامهر است توسط خود دانشمندان ایرانی بهتر و بیشتر شناخته شده و تأثیری را که در گذشته در بهبود زندگی و ارتقاء معنوی و فکری ایرانیان و همبستگی بیشتر آنان و سازندگی آینده داشته است باز نماید .

جلسات سخنرانیها از بعد از ظهر همان روز در تالار موزه ایران باستان بمدت سه روز تا سه شنبه ۱۳ آبان با شرکت ۲۵ نفر از محققان و دانشمندان کشور در باره تاریخ و فرهنگ و تمدن ایران پیش از هخامنشیان برگزار گردید :

آقای دکتر فرهاد آبادانی در باره مذهب محمدی
 آقای بیژن ابو سعیدی « آثار تاریخی دوره پیش از هخامنشیان
 آقای ادیب کسروی « بنیاد تمدن آریائیهادر بین النهرین
 سرکار سرگرد بازنشسته مراد ، فرهنگ ایران پیش از زردشت
 اورنگ

آقای بابک‌راد

درباره نیایشگاه‌های پیش از زردشت

بانو دکتر شیرین بیانی

« عیلام‌یکبی از سرچشمه‌های تمدن ایران

بانو ملک‌زاده بیانی

« تأثیر نقوش مهرها در تاریخ

آقای علی‌اکبر جعفری

« شماری از کیش‌های هندوایرانی پیش از

زردشت

جناب آقای دکتر پرویز خانلری

« مبدأ تاریخ ایران چیست

آقای دکتر ابوالحسن دهقان

« صنعت سفال‌سازی پیش از هخامنشان

آقای دکتر محمد اسماعیل رضوانی

« تأثیر موقع جغرافیائی در ایجاد حوادث

تاریخی

آقای علی سامی

« هنر ایران از دورانهای خیلی دور

آقای دکتر غلامرضا سلیم

« هخامنشان و مسئله یونان و عنصر یونانی

آقای دکتر ناصرالدین شاه حسینی

« جهان بینی قوم ماد

آقای نعمت شوقی

« تاریخ تغییرات اجتماعی قوم پارس و

مختصری از اقوام همجوار در دوره‌های

ابتدائی حاکمیت هخامنشی تا ۴۵۰

تاریخ میهن‌ها

تیمسار سپهد محمد صادقیان

« شناخت مسائل جغرافیائی در کهن

تاریخ میهن‌ها

آقای رحیم عفیفی

درباره فرهنگ و تمدن در گاهان زردشت

سرکار سرهنگ دکتر جهانگیر

« ارتش ایران در دوران پیش از هخامنشیان

فائز مقامی

آقای دکتر سیف‌الدین قائم مقامی درباره تمدن و فرهنگ ایران در دوره سنگ
افراستی

آقای منوچهر خدایار محبی « آئین نخستین و افسانه های دینی

در ایران پیش از دوره هخامنشی

آقای دکتر محمد جواد مشکوة « اوضاع جغرافیائی و تاریخی آذربایجان

پیش از تشکیل دولت ماد

آقای دکتر فرخ فرخ ملکزاده « تاریخ و فرهنگ کوتیان و لولوبیان

آقای دکتر عزت‌اله فهیمیان « حفاری هفت تپه و رابطه آن با تاریخ عیلام

آقای عبدالحمید نیرنوری « لزوم توجه به تاریخ باستانی و سنتی

ایران

آقای دکتر کاظم ودیعی « نخستین کانونهای حکومتی ایران و

رابطه آن با واحدهای بزرگ

جغرافیائی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی